

s knjigama

fra Zvonimir Brusac **Hrvatsko izdanje** **Franjevačkih izvora**

Franjevački izvori - Fontes Franciscani, Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Sarajevo – Zagreb 2012, 2271 str.

Franjevačke zajednice u nas, crkvena i društvena javnost u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, u rujnu 2012., u godini 800. obljetnice dolaska sv. Franje na hrvatsko tlo, nakon četiri godine priprema i rada, primile su poseban dar: hrvatsko izdanje *Franjevačkih izvora (FI)*. «Naraštaji franjevaca i franjevki, zajedno s tolikim istraživačima franjevaštva, sanjali su i željeli ovu prvorazrednu publikaciju koja iz prve ruke, na hrvatskome jeziku, prenosi osnovne potke, misli, ideale i povijest milosti koja započinje sa sv. Franjom iz Asiza», ističe u predgovoru

fra Ivan Sesar, predsjednik Vijeća franjevačkih zajednica. *Franjevački izvori* su veliko blago za franjevačku duhovnu obitelj u nas, obogaćenje za našu duhovnu i teološku literaturu i za hrvatsku kulturu. Radi se o «pomagalu svima koji se zanimaju za srednjovjekovni franjevački pokret i žele ga upoznati u izvornom obliku» (str. 45).

Franjevački izvori sadrže najvažnije dokumente iz prvih sto pedeset godina franjevačke duhovne obitelji, iz 13. i 14. stoljeća, u tri velike cjeline: spisi i životopisi sv. Franje, svjedočanstva i papinski dokumenti o njemu (1.-4. dio knjige, str. 61-1683); spisi i životopisi sv. Klare i povijesni dokumenti o njoj (5.-7. dio, str. 1685-1958); zakonodavni tekstovi Reda braće i sestara od pokore (8. dio, str. 1959-2056). U pojedinim dijelovima knjige izvori su raspoređeni po vremenskom slijedu nastajanja. Kao uporište razdiobe poslužilo je talijansko izdanje *Fonti Francescane*, Editrici Francescane, Padova 2004.

Na početku je sadržaj u kratkom obliku, a na kraju detaljan sadržaj (2205-2271). Slijedi pregledan, informativan i koristan «Uvod u *Franjevačke izvore*» (13-46) što ga je napisao glavni urednik fra Pero Vrebac. Nakon uvoda je *Kronologija* (47-54) s najznačajnijim događajima iz života sv. Franje i sv. Klare i prvotne povijesti franjevačkog pokreta; ona pomaže u vremenskom smještanju pojedinih izvora. U *Sinoptičkim tablicama* (2058-2107) uspoređuju se sedam glavnih životopisa sv. Franje: prvi i drugi životopis sv. Franje Tome Čelanskog, njegov *Spis o čudesima sv. Franje, Veći životopis sv. Franje* Bonaventure Banjoređijskog, *Legenda trojice drugova*, *Asiški zbornik* i *Ogledalo savršenstva*. Slijede *Biblijsko kazalo* (2108-2143), *Kazalo osobnih imena* (2144-2160) i *Kazalo imena mjesta* (2161-2169). *Kazalo pojmova* (2170-2180), koje su priredili Dragan Nimac i Anita Konjicija, sadrži 33 pojma, među njima su samo «najrelevantniji franjevački pojmovi», na primjer: boravišta, brat, Franjo, Klara, klarise, milostinja, mir, pokora, poniznost, poslušnost, Red manje braće, Red pokornika, siromaštvo. U *Bibliografiji* (2181-2204; 393 bibliografske jedinice) donose se samo najvažniji autori i naslovi, podatci o izdanjima izvorâ te franjevačka literatura na talijanskom, francuskom, engleskom, njemačkom i španjolskom (394 bibliografske jedinice). Ostali važni bibliografski podatci nalaze se u uvodima i bilješkama. Od publikacija na hrvatskom donose se samo naša dosadašnja izdanja pojedinih franje-

vačkih izvora. Da se olakša traženje i korištenje tekstova uvedena je podrazdioba u retke u spisima sv. Franje i sv. Klare i u nekoliko kraćih izvora.

Knjiga je plod rada članova cijele franjevačke obitelji u nas i stručnjaka iz raznih područja. Članovi uredničkog vijeća su fra Rozo Brkić (OFM), fra Zvonimir Brusac (TOR), Antica Nada Čepulić (OFS), s. Marija Tarzicija Čičmak (OSC), fra Marijan Karaula (OFM), fra Mirko Kemiveš (OFM^{Cap}), fra Augustin Kordić (OFM^{Conv}), s. Ivanka Mihaljević (ŠSF), fra Marinko Pejić (OFM) i fra Miljenko Šteko (OFM), glavni urednik je fra Pero Vrebac, OFM, član Franjevačke provincije Bosne Srebrene, a tehnički urednik fra Marijan Karaula, OFM, iz iste Provincije. Biblijska lektura je povjerena fra Ivanu Dugandžiću, franjevačka lektura dr. Anti Šoljiću, a jezična dr. Ivi Pranjkoviću. Knjigu su vrlo uspješno grafički oblikovali Bruno Abramović i Jurica Puhalović, a korekturu su obavile Iva Klobučar Srbić i Jasmina Lukec. Tiskana je na biblijskom papiru u tiskari «Zrinski d. d.» u Čakovcu.

«Uvod u *Franjevačke izvore*», tekst glavnog urednika, koji je koordinirao i pratio cjelokupni rad na hrvatskom izdanju, zavrjeđuje više pozornosti zbog svog sadržaja, preglednosti i vrijednih informacija koje pomažu i olakšavaju korištenje izvorâ. On knjigu naziva «nepresušnim vrelom za proučavanje i dublje otkrivanje franjevačke karizme i duhovnosti», a za članove franjevačkih zajednica vrelom «franjevačkog duha koji ih i danas nadahnjuje».

Najavljujući *Spise sv. Franje* detaljno razlaže četiri perioda povijesti njihova čuvanja, prenošenja i objavljivanja (14-19). U drugom dijelu ukratko predstavlja svaki od dvadeset životopisa sv. Franje objavljenih u knjizi i smješta njihov nastanak u povijesni kontekst. Pod naslovom *Suvremeni pristup franjevačkoj hagiografiji* prikazuje djela o sv. Franji i franjevačkoj pisanoj baštini, objavljujuna u 19. i 20. st., posebno izdanja djelâ koja pripadaju «franjevačkim izvorima» i iznosi brojne podatke o autorima i njihovim djelima iz tog razdoblja dopunjujući ih bibliografskim podacima u bilješkama. U odlomku «Suvremeni prijevodi *Franjevačkih izvora*», brojnim bibliografskim podacima informira nas o izdanjima franjevačkih izvora na španjolskom, njemačkom, francuskom, engleskom i talijanskom jeziku od 1945. do 1982. Nakon kritičkog izdanja na latinskom (*Fontes Franciscani*, Asiz 1995), pojavljuje se angloameričko izdanje u tri sveska (1999., 2000., i 2001.), drugo izdanje na španjolskom i talijanskom te izdanja na portugalskom, katalonskom i poljskom jeziku. Najavivši ukratko *Povijesna svjedočanstva o sv. Franji* i *Papinske dokumente o sv. Franji* uvodi nas u *Spise i biografske izvore sv. Klare Asiške* (33-40). Iako je Klara asimilirala isti Franjin evanđeoski duh, proučavanja njezinih spisa, biografija i ostalih povijesnih dokumenata nisu bila tako obimna kao kod Franje. Tek je posljednjih desetljeća poraslo povijesno zanimanje za Klaru Asišku (usp. str. 34). Slijedi sažeta najava *Zakono-*

dačnih tekstova Reda braće i sestara od pokore s dodatcima Kasnija pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje (I.) i *Pravila Trećega samostanskog reda* (II.). Na kraju je pregled franjevačkih izvora, spisa i životopisa sv. Franje i sv. Klare koji su dosad objavljeni na hrvatskom kao pojedinačne publikacije.

Hrvatsko izdanje ima nekoliko posebnosti u odnosu na izdanja na drugim jezicima. Nakon prijevoda *Prvog pisma vjernicima* na današnji jezik doneseno je i prvih četrnaest redaka tog Pisma koji se, prevedeni na staroslavenski i pisani glagoljicom, nalaze u *Ivančićevu zborniku* (14.-15. st.). Tekst ima posebnu vrijednost jer je taj zbornik drugi manuskript, uz onaj iz Volterre, koji donosi to pismo. Glagoljski tekst i njegovu transkripciju priredio je dr. Stjepan Damjanović, a faksimil glagoljskog izvornika nalazi se na kraju knjige. Uvod je napisao fra Petar Runje, franjevac trećoredac, koji je tekst već ranije otkrio i objavio. *Druga* je posebnost hrvatskog izdanja u tome da su u osmom dijelu knjige (*Zakonodavni izvori Reda braće i sestara od pokore*) donesena ne samo *Kasnija pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje* (Dodatak I.), kao u talijanskom izdanju, nego i *Pravila Trećega samostanskog reda sv. Franje* (Dodatak II.). Ti tekstovi ne pripadaju «franjevačkim izvorima» iz 13. i 14. stoljeća, ali s franjevačkim pravilima iz 13. stoljeća čine cjelinu duhovno-zakonodavnih tekstova koje je Crkva tijekom povijesti odobravalala prihvaćajući razne oblike življenja franjevačke duhovnosti i njihovo osuvremenjiva-

nje, sve do danas. Uvodnu napomenu za drugi dodatak i uvode u ta pravila napisao je fra Zvonimir Brusač, TOR, donoseći u bilješkama izbor iz talijanske literature i hrvatsku literaturu o Trećem samostanskom redu sv. Franje. Treća je posebnost našeg izdanja da se uz knjigu priprema i digitalna verzija koja će uskoro, u obliku mrežne stranice, biti dostupna svima. Prigodom priređivanja hrvatskog izdanja došla je do izražaja potreba za stvaranjem nove franjevačke terminologije i potreba za konačnim definiranjem kratica za franjevačke izvore (str. 55-60). Te bi kratice od sada trebale biti prihvaćene kao standardne.

Tekstovi su prevedeni s izvornikâ na srednjovjekovnom latinskom jeziku i, djelomice, na starotalijanskom. Za ovo je izdanje angažirano osamnaest prevoditelja, osim za devet tekstova koji su prevedeni sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća: jedan prijevod fra Hadrijana Boraka i fra Domagoja Šimunovića i sedam prijevoda fra Damjana Damjanovića). Ti su postojeći prijevodi za ovo izdanje popravljani i osuvremenjeni. *Spisi sv. Franje* su prevedeni na temelju najnovijeg kritičkog izdanja *Francesco d'Assisi: Scritti*, Grottaferrata 2009. (priredio fra Carlo Paolazzi) a *Spisi sv. Klare* na temelju izvornikâ objavljenih u kritičkom izdanju *Fontes Franciscani*, Edizioni Porziuncola, Assisi 1995. (priredili Enrico Menestò i Stefano Brufani). S izvornikâ objavljenih u *Fontes Franciscani* prevedeno je za ovo izdanje također devet biografskih izvora o sv. Franji i dva o sv. Klari.

Ponajprije treba spomenuti imena pokojnih prevoditelja: fra Franjo Žilić (*Spisi sv. Franje*, Jukić, Sarajevo 1974), fra Hadrijan Borak (*Okružnica brata Ilije o preminuću svetoga Franje* – u ovom izdanju), fra Damjan Damjanović (u ovom izdanju: *Prvi životopis sv. Franje* fra Tome Čelanskog; *Savez sv. Franje s gospođom Siromaštinom*; *Legenda trojice drugova*; *Asiški zbornik ili Perušinska legenda*; *Drugi životopis sv. Franje* fra Tome Čelanskog; *Spis o čudesima sv. Franje* fra Tome Čelanskog; *Veći životopis sv. Franje Asiškoga* fra Bonaventure Banjoređijskog; *Neka čudesa nakon smrti sv. Franje* fra Bonaventure Banjoređijskog); fra Andrija Bonifačić (*Spisi sv. oca Franje i sv. majke Klare Asižana*, Symposion, Split 1988), fra Dionizije Lasić (*Spisi sv. Franje i sv. Klare*, s fra Serafinom Hrkaćem, Ziral, Mostar - Zagreb 2003) i fra Srećko Badurina (*Pravilo i život braće i sestara Trećega samostanskog reda sv. Franje*, Provincijalat franjevacâ trećoredaca, Zagreb 1984.). Oni i živeći prevoditelji fra Domagoj Šimunović (*Cvjetići sv. Franje*, u ovom izdanju), fra Serafin Hrkać i fra Petar Bašić (pravila Trećega samostanskog reda sv. Franje: *Pravilo Leona X.* i *Pravilo Pija XI.* – u ovom izdanju) zadužili su franjevačke zajednice u nas svojim pionirskim radom na prevođenju franjevačkih izvora.

Prevoditelji izvora za ovo izdanje su: Stjepan Pavić (*Spisi sv. Franje Asiškog*, *Spisi sv. Klare Asiške*, *Životopis za uporabu u koru*, *Život sv. Franje* fra Julijana Špajerskog, *Ogledalo savršenstva*), Neven Jovanović (*Ritmički časoslov*

sv. Franje), Šime Demo (*Legenda o sv. Franji u stihu; Legenda sv. Klare Asiške u stihu*), Antica Nada Čepulić (*Početak ili osnutak Reda; Zakonodavni tekstovi Reda braće i sestara od pokore; Kasnija pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje*), Marko Čorić (*Manji životopis sv. Franje; Papinski dokumenti o sv. Franji*), Teo Radić (*Knjiga pohvala blaženoga Franje*), Irena Bratičević (*Ogledalo savršenstva /manje/*), Jan Šipoš (*Knjiga kronika ili nevolja Reda manje braće*), Vladimir Rezar i Rudolf Barišić (*Zgode blaženog Franje i njegovih drugova*), Ivica Studenović (*Svjedočanstva o sv. Franji /osim Kronike S. Parmskog/*), Josip Mrnjavac (*Kronika Salimbenea Parmskog*), s. Marija Tarzicija Čičmak, OSC – Red sv. Klare (*Okružnica o preminuću sv. Klare; Bula proglašenja Klare Asiške svetom; Legenda svete djevice Klare Asiške, Dokumenti o sv. Klari*), s. Judita Čovo, ŠSF (*Postupak proglašenja Klare Asiške svetom*).

Stručni uvodi u veće cjeline i pojedine izvore prevedeni su iz talijanskog izdanja *Fonti Francescane*, iz 2004., osim nekoliko uvoda koje su napisali hrvatski autori. Prevoditelji stručnih uvoda s talijanskog su: fra Velimir Blažević, OFM (*Spisi sv. Franje; Životopisi sv. Franje*), Ante Šoljić (*Diktirani spisi; Svjedočanstva o sv. Franji, Papinski dokumenti o sv. Franji*), s. Marija Tarzicija Čičmak, OSC (*Spisi sv. Klare Asiške /uvodi u pojedine spise/, Postupak proglašenja Klare Asiške svetom, Povlastica siromaštva pape Grgura IX.*), fra Zvonimir Brusač, TOR (*Zakonodavni tekstovi Reda braće i sestara od pokore,*

Kasnija pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje; prevoditelj je u bilješkama na nekim mjestima dodao novije bibliografske podatke i druge napomene, osobito radi povezivanja građe sa stanjem na hrvatskom jezičnom području).

Stručne uvode (i bilješke uz neke izvore) za ovo su izdanje napisali: fra Marinko Pejić, OFM (*Knjiga kronika ili nevolja Reda manje braće*), s. Marija Tarzicija Čičmak, OSC (*Spisi sv. Klare Asiške, Okružnica o preminuću sv. Klare, Postupak proglašenja Klare Asiške svetom, Legenda sv. Klare Asiške u stihu, Legenda svete djevice Klare Asiške, Dokumenti o sv. Klari*) i fra Zvonimir Brusač, TOR (*Pravila Trećega samostanskog reda sv. Franje*).

Opširnije su napisani uvodi u *Spise sv. Franje Asiškog* (63-78) i u pojedine vrste Franjinih spisa: u *Hvale i molitve* (79-80), u *Pisma* (119-126) te u *Pravila i opomene* (149-158); u *Životopise sv. Franje* (223-232), u *Svjedočanstva o sv. Franji* (1579-1983) i u *Papinske dokumente o sv. Franji* (1653-1656); u *Spise sv. Klare Asiške*, općenito (1687-1690), ali i u pojedine spise, npr. u *Postupak proglašenja Klare Asiške svetom* (1757-1760); u *Zakonodavne tekstove Reda braće i sestara od pokore* (1961-1967).

U nastavku ćemo ukratko iznijeti osnovna obilježja nekih izvora, onih koji su već bili dostupni na hrvatskom, a posebno onih koji se ovdje objavljuju prvi put. *Nepotvrđeno pravilo* (1221) nastajalo je nakon Papinog usmenog odobrenja nove zajednice 1209., ima veliku duhovnu i dokumentarnu vri-

jednost za poznavanje nastajanja franjevačkog pokreta. – *Potvrđeno pravilo* (1223) sačuvalo je prvotni franjevački duh i inspiraciju, iako su mu konačni oblik dali pravnici iz Reda i Crkve. – «Između različitih hipoteza o nastanku *Opomena* [sv. Franje] najuvjerljivija je možda ona koja ih stavlja u odnos s godišnjim kapitulima u Svetoj Mariji Anđeoskoj, na kojima je 'sveti Franjo upućivao braći opomene, prijekore i zapovijedi, kako mu se činilo prikladnim, nakon što se posavjetovao s Gospodinom' (*Početak ili osnutak Reda Ivana Perudiškog* 37)» (str. 156). Redigirane su najvjerojatnije pri kraju Franjina života. – Biografsko djelo *Savez sv. Franje s gospođom Siromaštinom* (1230-1237) alegorijski je spis koji kritizira devijacije s obzirom na siromaštvo koje su se pojavile u Redu i poziva na povratak idealizmu siromaštva na kojem je bilo izgrađeno prvotno bratstvo. – Autora *Početka ili osnutka Reda* (1240-1241), fra Ivana Perudiškog, «zanimaju ne toliko Franjina povijest... koliko povijest početnog bratstva i njegova preobrazba u brojan, međunarodni i cijenjen red» (*FI*, str. 509). Ovaj tekst odgojnog karaktera «ide za tim da pruži čvrste razloge i uvjerljive primjere svima onima koji su željeli slijediti Franjine stope» (*FI*, str. 512). – *Legenda trojice drugova* (1241-1247) i *Asiški zbornik ili Perudiška legenda* (1244-1260). Oba životopisa predstavljaju pokušaje korigiranja pogrešnih tumačenja u ranijim prikazima sv. Franje i daju nam detaljan prikaz početaka Reda, Franjina svagdašnjeg života i teš-

koća u razumijevanju Franje, na temelju svjedočanstava i osobnih uspomena braće koja su s njim živjela. – *Drugi životopis sv. Franje* fra Tome Čelanskog (1246-1247) daje potpuniju sliku sv. Franje od prvog životopisa, s više detalja iz svjedočanstava braće koja su s njim živjela. – *Ogledalo savršenstva* (1318) i *Knjiga kronika ili nevolja Reda manje braće* (1326) predstavljaju korekciju ranijih interpretacija sv. Franje. – «Među Franjinim suvremenicima i svjedocima nastajanja novog bratstva posebno mjesto zauzima *Jakov Vitrijski* (1160/70-1240), francusko-belgijski propovjednik, teolog, kroničar i biskup. Njegova svjedočanstva... dragocjeni su povijesni izvori o nastanku i razvoju franjevačkog pokreta» (*FI*, str. 32) – «Za nas je posebno zanimljivo svjedočanstvo svećenika i povjesničara Tome Splićanina (1200-1268) koji je 1222. kao student... u Bologni slušao propovijed Franje Asiškoga i zabilježio svoja sjećanja u knjizi *Salonitanska povijest*» (*FI*, str. 32). – *Kronika fra Jordana Janskog* dragocjena je za praćenje razvoja Reda u Njemačkoj, a *kronika fra Salimbenea Parmskog* za početke Reda i franjevaštva u Italiji. *Kronika fra Tome Eklestonskog*, važna za poznavanje početaka Reda u Engleskoj, nije uvrštena u hrvatsko izdanje *Franjevačkih izvora*. – Dvanaest papinskih dokumenata o sv. Franji, od 1219. do 1254. g., dragocjena su vrela u kojima možemo pratiti evoluciju Reda unutar Crkve sa svim izazovima u Redu i izvan njega (str. 1652-1683).

Do sada su nam na hrvatskom bili

dostupni spisi sv. Klare i veći dio biografskih tekstova o njoj. Sada su nam, u *FI*, dostupni i *Dokumenti o sv. Klari* (1932-1958) iz vremena do 1238. g. Svetu Klaru je moguće razumjeti samo u povezanosti sa sv. Franjom. Jaka duha i jake vjere, bila je dosljedna čuvarica franjevačke duhovne baštine, jedinstvena po ustrajnom izboru zajedničkog siromaštva i vjerna u poniznom služenju svojim sestrama. Klara «se usudila povezati Franjine evanđeoske ideale, nove oblike ženske urbane religioznosti i mudrost monastičke tradicije da osnuje novi ženski red u Crkvi i zasjeđoči na ženstven način evanđeoske kreposti franjevaštva» (M. Carney u svojoj knjizi o sv. Klari, Franciscan Press, Quincy 1993., *FI*, str. 40, opći uvod). Ona je prva žena koja je napisala redovničko pravilo za žene. – Osobita sklonost, u *Klarinim pismima svetoj Janji Praškoj*, «temama kao što su zaručništvo, kontemplacija, preobraženje u Krista, metafora ogledala... otkriva nam u Klari spoj sasvim osobne i potpuno ženske franjevačke karizme» (*FI*, str. 1694). – *Pravilo sv. Klare* odražava njezino poznavanje onovremene pravne terminologije; oslanja se na *Potvrđeno pravilo* iz 1223. i uključuje dijelove prethodnih zakonodavnih tekstova koji su uređivali život zajednice do odobrenja *Pravila* 1253. – U *Oporuci* se Klara predstavlja «kao Franjina svjedokinja jer ostvaruje karizmu na ženski način i u jednom povijesnom kontekstu već znatno različitom od onoga s početaka» (*FI*, str. 1736). – *Blagoslov sv. Klare*, «znatno duži od Franjina», «pre-

plavljen je biblijskim navodima kojih nema u drugim Klarinim spisima» (*FI*, str. 38). – *Postupak proglašenja Klare svetom* (1756-1816) sadrži isprave sastavljene po odredbi pape Inocenta IV. 18. listopada 1253. Radi se o svjedočanstvima Klarinih sestara i nekoliko vjernika laika tri mjeseca nakon Klarine smrti. Svjedočanstvo sestara «ima spontanost i neposrednost koje ćemo uzalud tražiti u službenom *Životopisu*» (*FI*, 1758). *Postupak* je «glavni izvor za Klarino biografsko upoznavanje» (*Isto*, str. 1759). – *Legenda svete djevice Klare Asiške*, službeni Svetičin životopis, temelji se na *Postupku proglašenja Klare svetom*, ali je upotpunjen podacima dobivenim u susretu autora s franjevačkom braćom koji su izravnije poznavali Klaru i sa sestrama koje su s njom živjele. – Od *Dokumenata o sv. Klari* (1931-1958) ističemo *Povlasticu siromaštva pape Grgura IX.* (1228.). Povlastica «potvrđuje živu želju Klare i njezinih sestara da žive u dragovoljnom siromaštvu, slobodne od posjedovanja, oslonjene na Božju providnost» (*FI*, str. 40). Ključna rečenica papinskog dokumenta jest: «Stoga, kako ste nas zamolile, svojom apostolskom naklonošću potvrđujemo vašu odluku o najuzvišenijem siromaštvu i snagom ovoga spisa odobravamo da vas nitko ne može prisiliti da primite posjede.»

U hrvatskom izdanju *Franjevačkih izvora*, kao i u talijanskom iz 2004., nalaze se i *Zakonodavni tekstovi Reda braće i sestara od pokore: Spomenica o načinu života* (1221.) i *Pravilo i način života braće i sestara Reda od pokore*

(1289.). Primjer obraćenja sv. Franje i prve braće i njihovo svjedočenje i propovijedanje ohrabрили su i potaknuli mnoge na sličnu promjenu. Tako se, u toj duhovnoj klimi, obnovio i razvio duhovni pokret što ga je Crkva ovim dokumentima podržala i ustanovila kao Red braće i sestara od pokore. U dodatcima tom dijelu knjige donose se *Kasnija pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje* i *Pravila Trećega samostanskog reda sv. Franje*.

Na kraju i nekoliko misli o važnosti objavljivanja *Franjevačkih izvora*. U ovoj prigodi ne možemo ne sjetiti se poznatih riječi koncilskog dekreta *Perfectae caritatis* (2): «Prilagođena obnova redovničkog života istodobno obuhvaća neprestano vraćanje na izvore svega kršćanskog života i na izvorno nadahnuće redovničkih ustanova.» Ova knjiga u doslovnom smislu omogućuje franjevcima i franjevkama sadašnjega i budućih naraštaja to «neprestano vraćanje» izvorima, vraćanje na početke franjevačke karizme, na prvotnu duhovnu baštinu, prije svega na spise sv. Franje i sv. Klare. Važnost ove publikacije, u odnosu na dosadašnje naše poznavanje izvora, jest u tome što se u njoj prvi put hrvatskoj crkvenoj, društvenoj i kulturnoj javnosti čine dostupnima još nekoliko životopisa sv. Franje te svjedočanstva i papinski dokumenti o njemu i još nekoliko biografskih tekstova o sv. Klari i dokumenti o njoj. U odgoju i trajnoj formaciji bit će osobito korisno kazalo najvažnijih franjevačkih pojmova. Nadamo se da će ono biti klica franjevačkog leksikona koji nam je jednako potreban.

Franjevački izvori su važni za franjevačku duhovnu obitelj na našim prostorima, sada i u budućnosti. Spomenuti tekst koncilskog dekreta nastavlja se ovim riječima: «Neka sve zajednice *dobro upoznaju* i vjerno slijede duh osnivača i njegove posebne nakane kao i zdrave tradicije što sve sačinjava baštinu pojedinačne redovničke ustanove». Franjevačke zajednice u nas mogu sada ove riječi, napisane prije pedeset godina, potpuno ostvariti. Sada uistinu mogu «dobro upoznati» duh svojih utemeljitelja. Upravo je to cilj *Franjevačkih izvora*, kako u uvodu ističe i glavni urednik: upoznavati sv. Franju i sv. Klaru kako bismo se nadahnjivali na njihovom življenju evanđelja.

Franjevački izvori donose spise sv. Franje i sv. Klare, u njima možemo upoznati prve korake povijesnog hoda *svih triju franjevačkih redova*: i braće franjevaca i siromašnih sestara i pokorničke braće i sestara koji su se okupljali u svojim bratstvima. Tako *Franjevački izvori* promiču i odgajaju svijest o pripadnosti ne samo svom redu i provinciji nego i cijeloj franjevačkoj duhovnoj obitelji, koja je kao cjelina prisutna u Crkvi i poslana svjedočiti evanđelje na način sv. Franje i sv. Klare na ovim našim prostorima, u ovim našim vremenima. Trideseta obljetnica Vijeća franjevačkih zajednica i objavljivanje *Franjevačkih izvora* bit će zapamćeni kao vidljivi korak k još većem zajedništvu, k još većoj zajedničkoj prisutnosti i djelovanju, k još većoj svijesti o pripadnosti jednoj karizmatškoj obitelji. *Franjevački izvori* su pomoć za prve

korake u tom smjeru: za bolje međusobno poznavanje franjevačkih redova i zajednica. Složit ćemo se, vjerujem, da još uvijek nedovoljno poznajemo sestre klarise, Drugi franjevački red; da još uvijek nedovoljno poznajemo Franjevački svjetovni red, posebno njegovu poslijekoncilsku obnovu i usmjerenje, da nam nije dovoljno poznata raznolikost zajednica Trećega samostanskog reda. *Franjevački izvori* mogu nam pomoći u upoznavanju i razlikovanju triju franjevačkih redova, tih različitih oblika i očitovanja jedne franjevačke karizme. Spisi i životopisi sv. Klare i dokumenti o njoj, sada dostupni na jednome mjestu, omogućuju nam vidjeti da je Klara vjerno čuvala izvornost Franjina duhovnog nadahnuća, Franjine vokacije u Crkvi i svijetu njegova vremena. Nadamo se da će nam *Franjevački izvori* biti poticaj da nastavimo s upoznavanjem sv. Klare i baštine Drugog franjevačkog reda. U istom smislu važno je objavljivanje, u dodatcima osmog dijela knjige, i kasnijih pravila Trećega svjetovnog reda sv. Franje i svih pravila Trećega samostanskog reda sv. Franje. Obnovljeno *Pravilo Franjevačkoga svjetovnog reda* iz 1978. g. uspješna je sinteza franjevačkog načina života za vjernike laike, koja može nadahnjivati nove naraštaje vjernika za angažirani kršćanski život posred realnosti i izazova suvremenih društava i civilizacije. U obnovljenom *Pravilu i životu braće i sestara Trećega samostanskog reda sv. Franje* iz 1982. jasno se ogleda izvorni Franjin evanđeoski život. Upravo su ta dva obnov-

ljena pravila bila obogaćena plodovima novog otkrivanja franjevačkih početaka, koje je dodatno potaknuo i Drugi vatikanski koncil.

I još nekoliko riječi o važnosti *Franjevačkih izvora* za odnos franjevačkih zajednica prema drugima, u Crkvi, u društvu, u svijetu. *Franjevački izvori* su, kako je rečeno, pomagalo svima koji se zanimaju za srednjovjekovni franjevački pokret i žele ga upoznati u izvornom obliku, oni su trajno sredstvo za predstavljanje franjevačke duhovnosti u Crkvi i društvu. Usvajamo pogled nade koji u predgovoru iznosi fra Ivan Sesar: «Vjerujemo da će ovo djelo, i u praktičnom smislu, biti izazov i poticaj novom stvaralaštvu svima onima koji se zanimaju za sv. Franju i franjevaštvo.» Sada svi mogu upoznati franjevačke početke i u njima, možda, primiti nadahnuće da se uključe u život i poslanje franjevačkih zajednica, uvjereni u aktualnost sv. Franje i sv. Klare, njihovog svjedočanstva i duhovne baštine. I ljudi našega vremena, pred novim zaboravom Boga, novim formama nepravednog posjedovanja i novim oblicima siromaštva i zapostavljenosti, imaju jednaku "potrebu" za Franjinim i Klarinim svjedočenjem kao i ljudi njihovog trinaestog stoljeća. Uvjereni smo da će *Franjevački izvori*, kao nova duhovna i kulturna činjenica, biti i ostati kvasac daljnjeg produbljivanja i življenja franjevačke karizme u Crkvi i društvu u nas, u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.